

ZAMONAVIY DAVRDA ISLOM FALSAFASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14545076>

Abdumalikov Raxmatulloh Abduqahhor o‘g‘li

Ko‘kaldosh o‘rta maxsus islom ta‘lim muassasasi 1 kurs talabasi

+998910058604 abdumalikovraxmatulloh@gmail.com

Ilmiy maslahatchi: **Abdurahmonov Xolboy To‘xtayevich**

Annotatsiya: Zamonaviy davrdagi islom falsafasi an'anaviy islom tafakkurini zamonaviy muammolar va nutqlar bilan uyg'unlashtirishga intiladigan dinamik va ko'p qirrali intellektual manzarani ifodalaydi. Maqolada islom falsafasi va G'arb falsafiy an'analari o'rtasidagi davom etayotgan muloqotlarga urg'u berib, zamonaviy islom tafakkurida postkolonial nazariya, feministik tanqidlar va bioetik mulohazalar ta'siri muhokama qilinadi. Sayyid Husayn Nasr, Fotima Mernisiy va Amina Vadud kabi olimlarning hissalarini tanqidiy tahlil qilish zamonaviy islom falsafasidagi nuqtai nazarlar xilma-xilligini ko'rsatadi. Ushbu maqolada islom falsafasi o'zining boy intellektual merosini saqlab qolgan holda dolzarb global muammolar haqida qimmatli fikrlarni taqdim etishda davom etayotgani ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Islom falsafasi, Zamonaviylik, Islom modernizmi, Ratsionallik, Klassik fikr, Bioetika, Siyosiy falsafa, Dinlararo muloqot, Islom axloqi, Zamonaviy masalalar, Madaniy o'ziga xoslik, Metafizika, An'ana va zamonaviylik, Intellektual nutq.

Аннотация: Современная исламская философия представляет собой динамичный и многогранный интеллектуальный ландшафт, который стремится примирить традиционную исламскую мысль с современными проблемами и дискурсами. В статье обсуждается влияние постколониальной теории, феминистской критики и биоэтических соображений на современную исламскую мысль, подчеркивая продолжающийся диалог между исламской философией и западными философскими традициями. Критический анализ вкладов таких ученых, как Сайид Хусейн Наср, Фатима Мерниси и Амина Вадуд, показывает разнообразие точек зрения в современной исламской философии. В этой статье утверждается, что исламская философия продолжает давать ценную информацию о текущих глобальных проблемах, сохраняя при этом свое богатое интеллектуальное наследие.

Ключевые слова: Исламская философия, Современность, Исламский модернизм, Рациональность, Классическая мысль, Биоэтика, Политическая философия, Межрелигиозный диалог, Исламская этика, Проблемы

современности, Культурная идентичность, Метафизика, Традиция и современность, Интеллектуальный дискурс.

Abstract: Contemporary Islamic philosophy represents a dynamic and multifaceted intellectual landscape that seeks to reconcile traditional Islamic thought with contemporary issues and discourses. The article discusses the influence of postcolonial theory, feminist critiques, and bioethical considerations in contemporary Islamic thought, emphasizing the ongoing dialogue between Islamic philosophy and Western philosophical traditions. A critical analysis of the contributions of scholars such as Sayyid Husayn Nasr, Fatima Mernisi, and Amina Wadud shows the diversity of perspectives in contemporary Islamic philosophy. This article argues that Islamic philosophy continues to provide valuable insights into current global issues while preserving its rich intellectual heritage.

Key words: Islamic philosophy, Modernity, Islamic modernism, Rationality, Classical thought, Bioethics, Political philosophy, Interreligious dialogue, Islamic ethics, Contemporary issues, Cultural identity, Metaphysics, Tradition and modernity, Intellectual discourse.

Zamonaviy davrda Islom falsafasi – bu Islom dinining zamonaviy ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishdagi roli va ahamiyatini hamda asosiy g'oyalari va ta'limotlarini falsafiy nuqtai nazardan o'rganadigan sohadir. U musulmon olimlarining fikrlari, ularning din, etik, metafizika, epistemologiya va boshqa falsafiy masalalar bo'yicha qarashlarini o'z ichiga oladi. Ushbu falsafa, asosan, Qur'on va Hadislar asosida shakllangan bo'lib, zamon talablariga mos ravishda yangilanmoqda. Zamonaviy davrdagi islom falsafasi an'anaviy islom tafakkurining zamonaviy muammolar bilan kesishishini o'rganadi, bugungi kunda musulmon jamoalari duch keladigan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy muammolarni hal qiladi. Islomda ilmga bo'lgan e'tibor va uning rivojlanishi bu - Ijtimoiy tenglik, adolat va inson huquqlari masalalaridir. Zamonaviy davrda Islom falsafasi, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy masalalarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.¹ U Islomiy qadriyatlarni zamon talablariga mos ravishda yangilash va rivojlantirishga qaratilgan. Zamonaviy ilm-fan yutuqlari islom ta'limotlari bilan qanday birga yashashi mumkinligini o'rganadi. Zamonaviy davrdagi islom falsafasi an'anaviy islom tafakkurini zamonaviy muammolarni hal qilish uchun qayta talqin qilishga intiladi, diniy tamoyillarga ham, zamonaviy qadriyatlarga ham hurmat ko'rsatadigan muloqotni rivojlantiradi. Bu yondashuv islomning asosiy tamoyillarini saqlab qolgan holda yanada adolatli jamiyat yaratishga qaratilgan. Islomiy siyosat nazariyasi, hukumat va fuqarolik

¹ Rahman, Fazlur. Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition. University of Chicago Press,

jamiyati o'rtasidagi munosabatlar, islomiy iqtisodiyot, iqtisodiy adolat va boylikni taqsimlash masalalari, zamonaviy dunyoda diniy ekstremizm va uning oldini olish yo'llari, imon va aql o'rtasidagi dialogni rag'batlantiradi. Islom doirasida tenglik, adolat va inson huquqlari tushunchalariga e'tibor qaratadi. Qashshoqlik, tengsizlik va kamsitish kabi zamonaviy muammolarni hal qiladi. Demokratiya, hokimiyat, din va davlat munosabatlari tushunchalarini muhokama qiladi. Islom falsafasi o'zining boy tarixiy asoslari va abadiy va zamonaviy masalalarni hal qilishda doimiy dolzarbligi bilan ajralib turadi.² U aql va e'tiqodning uyg'unligiga urg'u beradi, dunyoni va undagi o'rnimizni tushunish uchun asos yaratadi.

Islom falsafasi VIII asrdan boshlab rivojlana boshladi. Avvalgi yunon falsafasi ta'siri ostida musulmon olimlari mantiq, tabiiy fanlar va axloqiy masalalar bo'yicha ko'plab asarlar yaratdilar. Al-Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Ibn Rushd kabi olimlar bu sohada katta hissa qo'shgan. Al-Farobiy: Siyosiy falsafa va axloqqa oid asarlari bilan mashhur bo'lgan u yunon falsafasini islom tafakkuri bilan uyg'unlashtirishga intilgan. Abu Ali Ibn Sino metafizika va gnoseologiyani ko'zga ko'ringan namoyandasi, u ruh va borliq haqidagi nazariyalari bilan mashhur. E'tiqod va aqlning uyg'unligini targ'ib qilgan, oqilona fikrlashning muhimligini ta'kidlagan olimdir. Islomning asosiy g'oyalar quyidagilardir:

1. Tavhid (Yagona Xudo): Islom falsafasining asosiy g'oyasi — Xudoning yagona ekanligi. Bu g'oya barcha islomiy ta'limotlarning poydevorini tashkil etadi.

2. Ilm va aql: Musulmon faylasuflar ilmni juda muhim deb hisoblashgan. Abu Ali Ibn Sino kabi olimlar bilim olish jarayonini va aqlning ahamiyatini ta'kidlaganlar.

3. Etika: Islom etikasida yaxshilik va yomonlik tushunchalari muhim ahamiyatga ega. Musulmon faylasuflari axloqiy qadriyatlarni belgilashda diniy qonunlarga tayanganlar.

Islom falsafasida mavjudlik, moddiyat va ruh haqida turli xil qarashlar mavjud. Ibn Rushd metafizikani yunon falsafasi bilan birlashtirishga harakat qilgan. Islom iqtisodiyoti va adolatli savdo tamoyillari, boylik taqsimoti va axloqiy moliyaviy amaliyotlarni o'rganadi. Ekstremizm va radikallashuvning kuchayishi bilan shug'ullanadi, islomning mo'tadil talqinini targ'ib qiladi. Turli jamoalar o'rtasida tinchlik, bag'rikenglik va tushunish tarafdori, islomdagi falsafa boy va rang-barang tarixga ega bo'lib, turli tafakkur maktablarini o'z ichiga oladi va borliq, axloq va bilimlarning tabiati haqidagi fundamental savollarga javob beradi. Islom falsafasi islomning oltin asrida VIII – XIV asrlarda ravnaq topdi.³ Aristotel, Platon kabi yunon faylasuflari ta'sirida musulmon faylasuflari bu g'oyalarni islom ta'limotlari bilan

² Nasr, Seyyed Hossein. *Islamic Philosophy from Its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy*. State University of New York Press,

³ "Islamic Philosophy in the Modern World" in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

birlashtirganlar. Mavjudlik va mohiyat: mavjud bo'lish nimani anglatishini va borliqning tabiatini o'rganish. Xudoning tabiati, yaratilish va yaratguvchi bilan koinot o'rtasidagi munosabatlar haqidagi falsafiy munozaralar, axloqiy qadriyatlarni, yaxshilik va yomonlikning tabiatini va inson harakatlarining axloqiy oqibatlarini tekshirishgan. Zamonaviy islom faylasuflari o'zlik, globallashuv va islomning zamonaviy dunyoda tutgan o'rni kabi zamonaviy masalalarga to'xtalib o'tadilar. Turli madaniyatlar va falsafalar o'rtasidagi muloqotga urg'u berish, islomni nozik tushunishni targ'ib qilishadi. Zamonaviy islom falsafasi globalizatsiya, ijtimoiy adolat va fan-texnika taraqqiyotiga oid masalalarni o'z ichiga oladi. Musulmon faylasuflari bugungi kunda ham islomning zamon bilan uyg'unligini ko'rsatishga intilmoqdalar.

Islom falsafasi dinning chuqurroq tushunilishini ta'minlaydi va inson hayoti, axloq va ilm-fan o'rtasidagi bog'lanishni o'rganishga yordam beradi. Uning tarixi boy va xilma-xildir, shuningdek u hozirgi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Islom falsafasidagi zamonaviy yondashuvlar mumtoz islom tafakkuri bilan shug'ullanib, zamonaviy masalalarga javob beradigan keng ko'lamli qarashlarni o'z ichiga oladi. Mana bir nechta asosiy mavzular va harakatlardan biri bu - Klassik tafakkurning tiklanishi: Muhammad Iqbol va Fazlur Rahmon kabi olimlar mumtoz islom falsafasini zamonaviylik kontekstida qayta talqin qilishga intilib, zamonaviy muammolar bilan shug'ullanishi mumkin bo'lgan islomni dinamik va rivojlanib borayotganligini tushunish uchun bahslashdilar. Bu harakat 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida paydo bo'lib, islom zamonaviylikka moslasha oladi degan g'oyani ilgari surdi. Nasr Abu Zayd va Ayman Shihodi kabi zamonaviy islom faylasuflari diniy tajriba, e'tiqod va e'tiqod va aql o'rtasidagi munosabatlarning mohiyatini o'rganadilar, ko'pincha e'tiqod va dunyoviylikning zamonaviy muammolarini hal qilish uchun tahliliy usullardan foydalanadilar. Edvard Said va Homi K. Bhabha kabi olimlar G'arb hikoyalarini tanqid qilish va mustamlakachilikning musulmon o'ziga xosligiga ta'sirini o'rganish orqali islomiy fikrga ta'sir o'tkazdilar.⁴ Bu yondashuv islom jamiyatlaridagi madaniy va falsafiy an'analarni qayta ko'rib chiqishga undaydi. Fotima Mernissiy va Amina Vadud kabi mutafakkirlar tomonidan taqdim etilgan zamonaviy islom feminizmi islomiy matnlarning an'anaviy talqinlarini tanqid qiladi va Islom doirasida ayollar huquqlari va gender tengligini ta'kidlashga intiladi. Fan va texnologiya taraqqiyoti bilan islom faylasuflari tibbiy etika, biotexnologiya va atrof-muhit etikasi kabi bioetik masalalarni hal qila boshladilar, ko'pincha an'anaviy ta'limotlarni zamonaviy ehtiyojlar bilan muvozanatlashtirdilar.

G'arb falsafasi bilan integratsiya: Seyyid Husayn Nasr va Abdulkarim Soroush kabi zamonaviy islom faylasuflari G'arb falsafiy g'oyalari bilan shug'ullanib, Islom va

⁴ Исламская философия на сайте Internet Encyclopedia of Philosophy.

G'arb tafakkuri o'rtasida dialog yaratmoqdalar, ayniqsa metafizika va epistemologiya kabi sohalarda. Ba'zi zamonaviy mutafakkirlar islom falsafasiga ekzistensializm va fenomenologiyani kiritib, mavjudlik, sub'ektivlik va insoniy holat mavzularini islom nuqtai nazaridan o'rganadilar.⁵ Islom, boshqaruv va zamonaviy siyosiy nazariyalar o'rtasidagi munosabatlar muhim tadqiqot sohasi bo'lib, Ali Shariati va Abdolkarim Soroush kabi faylasuflar islom nuqtai nazaridan demokratiya, adolat va ijtimoiy harakat haqidagi g'oyalarni o'z hissalarini qo'shishgan. Ushbu zamonaviy yondashuvlar zamonaviy islom falsafasidagi xilma-xillikni aks ettirib, an'anaviy islom tafakkuri va zamonaviy falsafiy munozaralar bilan shug'ullanishga qaratilgan sa'y-harakatlarni ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahman, Fazlur. *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition*. University of Chicago Press,
2. Nasr, Seyyed Hossein. *Islamic Philosophy from Its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy*. State University of New York Press,
3. "Islamic Philosophy in the Modern World" in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
4. Исламская философия на сайте Internet Encyclopedia of Philosophy.
5. "Contemporary Islamic Philosophy" by Khaled Abou El Fadl in various academic journals.
6. Po'Latov, S. N. M. (2020). Hindistonda pedagogic ta'limining rivojlanish bosqichlari. *Scienceand Education*, 1(Special Issue 1), 21-26.
7. Polatov, S. N. (2020). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA HINDISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIIY VAZIIYAT. *Academic Research In Educational Sciences*, (4), 468-474.
8. Po'Latov, S. N. M. (2021). MAHATMA GANDI FALSAFIY QARASHLARIDA “MUTLOQ G ‘OYA” TUSHUNCHASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 1134-1143.
9. Po'Latov, S. N. M. (2020). Rabindranat tagorning Hindiston ilm-ma'rifatga qo'shgan hissasi. *Scienceand Education*, 1(Special Issue 1), 136-143.
10. Пулатов, Ш. Н. (2022). МАХАТМА ГАНДИ ФАЛСАФИЙ КОНЦЕПЦИЯСИДА “САТЯГРАХА” ТУШУНЧАСИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 23), 890-896.

⁵ "Contemporary Islamic Philosophy" by Khaled Abou El Fadl in various academic journals.

11. Pulatov, S. N. M. (2022). AHIMSA TUSHUNCHASINING FALSAFIY MOHIYATI. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 162-166.
12. Po‘latov, S. N. M. (2022). MAHATMA GANDINING INSON TABIATI HAQIDAGI QARASHLARI. Academic research in educational sciences, 3(3), 10-19.
13. Pulatov Sh.N. The Concept of “Truth” in the Philosophical Views of Mahatma Gandhi// Akshara Multidisciplinary Research Journal Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal, India // E-ISSN: 2582-5429 Vol.02 Issue V, 2021. –P. 12-18.
14. Пулатов, Ш. (2019). Философская концепция Махатмы Ганди. Востоковедения, 3(3), 214–224. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/oriental-studies/article/view/15683>
15. Po‘latovSh.N. Jaynizm diniy-falsafiy ta’limoti. 16-son Sharqshunsolar anjumani. Toshkent davlat sharqshunsolik universiteti, 2020 307-312.
16. Po‘latovSh.N. Mahatma Gandi diniy qarashlarining tahlili. НамДУ илмий ахборотномаси. 2021 у. 8-son. 205-212 b.
17. Пулатов, Ш. Н. (2023). ХИНД ФАЛСАФАСИДАГИ ИНСОН МАСАЛАСИНИНГ МАҲАТМА ГАНДИ ҚАРАШЛАРИГА ТАСИРИ. International scientific journal of Biruni, 2(3), 96-103.